

УДК 336. 74

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

ЗАХІДНА Оксана Романівна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>

ПЕТИК Любов Орестівна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>

ПИЛАТ Марта Віталіївна

здобувач освітнього рівня «бакалавр»

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2979-978X>

Анотація. У статті досліджено основні аспекти та теоретичні засади бюджетно-податкового регулювання, окреслено його основні функції та принципи. Обґрунтовано податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів. Проаналізовано структуру доходів місцевих бюджетів у 2022 році за видами діяльності, досліджено частку місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету без врахування трансфертів та динаміку доходів за видами бюджетів протягом 2018-2022 років. Розглянуто міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам у 2023 році. Проаналізовано рейтинг територіальних громад за доходами та видатками. Досліджено проблемні питання бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад. Розглянуто методи вдосконалення механізму бюджетно-податкового регулювання територіальних громад.

Ключові слова: бюджетно-податкове регулювання, територіальні громади, децентралізація, податкові інструменти, місцевий бюджет.

Постановка проблеми. Дослідження бюджетно-податкового регулювання територіальних громад є важливим в контексті децентралізації влади та фінансової самостійності місцевих органів влади. Одним із головних аспектів є ефективне розподілення фінансових ресурсів між територіальними громадами. Це включає в себе забезпечення належного рівня фінансування для всіх регіонів, зокрема менш розвинутих, та забезпечення рівних

можливостей для всіх місцевих громад у реалізації їхніх потреб і розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Україна має численних науковців та дослідників, які займаються дослідженням бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад, а саме: Апатова Н.В., Василик О.Д., Кириленко О.П., Кравченко В.І., Мироненко М.Ю., Небава М.І., Осадчук С.В., Сунцова О.О. та багато ін. Однак, попри величезну кількість праць як зарубіжних так і вітчизняних науковців, даний процес потребує ще вдосконалення та вивчення.

Мета статті. Головною метою є дослідження основних аспектів бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад та аналіз ефективності і результативності заходів, спрямованих на фінансове регулювання їхнього розвитку.

Виклад основного матеріалу. У 2014 році в Україні була проведена реформа децентралізації, метою якої

було створення умов для формування ефективної та відповідальної місцевої влади, здатної забезпечити комфортне і безпечне проживання громадян нашої держави. Важливим інструментом для цього є бюджетно-податкове регулювання, яке відіграє важливу роль у розподілі фінансових ресурсів [1]. Саме за допомогою реалізації інструментів бюджетно-податкової політики уряд має змогу підтримувати баланс розвитку різних територій та регіонів. Інструменти бюджетної політики якраз покликані виконувати регулюючі функції, в той час як інструменти податкової політики в більшій мірі виконують стимулюючу та ресурсоутворюючу [2]. Бюджетно-податкове регулювання розвитку територіальних громад виконує ряд важливих функцій (таблиця 1.) та ґрунтується на основних принципах (таблиця 2.), які є базовими інструментами та використовуються для забезпечення ефективного функціонування бюджетної системи.

Таблиця 1

Функції бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад*

Функція	Значення
Акумулятивна	Вплив на розподіл обмежених фінансових ресурсів з метою вирішення стратегічних і тактичних цілей бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад.
Розподільча	Полягає в можливості концентрації необхідних фінансових ресурсів в руках держави та місцевих органів влади і спрямуванні їх на вирішення пріоритетних економічних і соціальних проблем.
Стимулююча (стримувальна)	Дозволяє застосовувати бюджетно-податкове регулювання як фактор стимулювання або стримування розвитку територіальних громад та економіки країни в цілому.
Соціальна	Дозволяє вирішити блок соціальних проблем суспільства шляхом перерозподілу фінансових потоків між окремими категоріями населення та за допомогою системи трансфертних платежів.

Джерело: складено на основі [4]

Таблиця 2

Принципи бюджетно-податкового регулювання*

Справедливість та неупередженість	Збалансованість
Єдність бюджетної системи	Цільове використання бюджетних коштів
Обґрунтованість	Публічність і прозорість
Повнота	Самостійність
Ефективність і результативність бюджетів	Субсидіарність
Рівність платників податків	Невідворотність відповідальності
Єдиний підхід до встановлення податків та зборів	

Джерело: [4]

Органи місцевого самоврядування територіальних громад у процесі реформи децентралізації отримали розширені повноваження, які потребують значних фінансових ресурсів. В зв'язку з цим перед територіальними громадами постала необхідність у формуванні власного потужного соціально-економічного потенціалу. Подолати цей виклик можна

шляхом провадження ефективної фінансової діяльності, передусім, застосовуючи податкові інструменти як потужний важіль управління, що дає змогу місцевим органам влади впливати на економічні та соціальні процеси. Найпоширеніші податкові інструменти, які використовуються для збільшення доходів місцевих бюджетів, зображено у таблиці 3.

Таблиця 3

Податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів

Податковий інструмент	Значення
Місцеві податки	Це податки, які збираються на рівні місцевої влади. До таких податків можуть відноситись податок на нерухомість, податок на землю, податок на транспортні засоби, податок на рекламу та інші. Місцеві податки можуть бути встановлені та змінені органами місцевого самоврядування в межах законодавства.
Податок на доходи фізичних осіб	Це податок, який стягується з доходів громадян. Місцеві органи влади можуть встановлювати розмір податку на доходи фізичних осіб в межах законодавства. Вони також можуть встановлювати пільги та знижки для певних категорій населення або розміщення підприємств на їхній території.
Податок на прибуток підприємств	Це податок, який стягується з прибутку підприємств. Місцеві органи влади можуть встановлювати місцеві ставки податку на прибуток підприємств, враховуючи економічні особливості своєї території та забезпечуючи стимулювання підприємництва та інвестицій.
Туристичний податок (збір)	Цей податок або збір стягується з туристів, які перебувають на території місцевої громади. Його використовують для залучення фінансових ресурсів з туристичного сектора, що сприяє розвитку туризму та покращенню інфраструктури.
Ліцензійні збори	Це збори, які стягуються за видання ліцензій на певні види діяльності, такі як роздрібна торгівля, громадське харчування, ресторани, готелі та інші. Ліцензійні збори можуть бути встановлені для регулювання ринку та контролю за якістю та безпекою послуг.

Джерело: складено на основі [6]

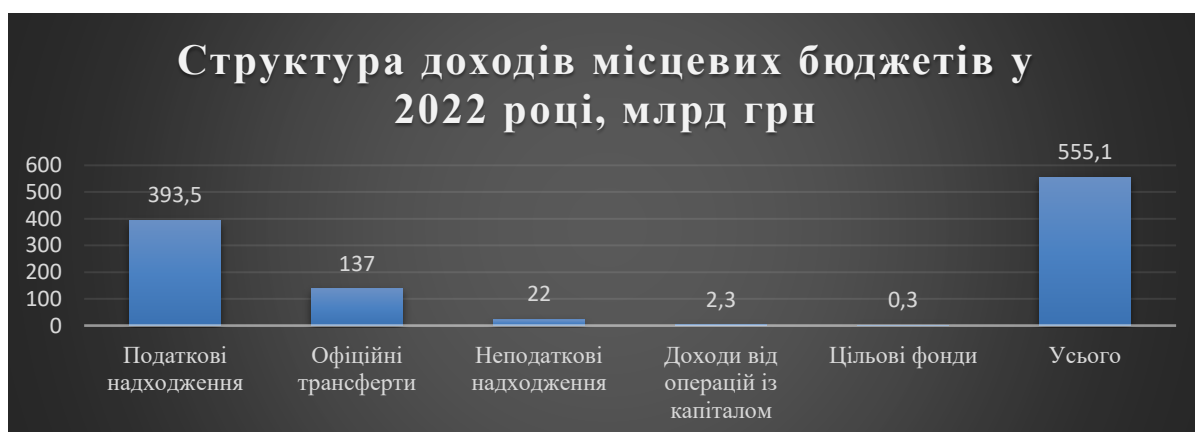
Рис. 2. Приріст надходжень місцевих бюджетів за січень-грудень 2021-2022 рр., млрд грн.

Джерело: [7]

З рис. 2 можемо простежити, що податкові надходження у 2021 році складають 97,9% від загального фонду місцевих бюджетів, а у 2022 році – 98,4%. Найбільшу частку серед податків протягом 2021-2022 рр. займає податок на доходи фізичних осіб. У 2021 році обсяг ПДФО складав 212,2 млрд грн, що становить 61,6% від загального обсягу податкових надходжень. У 2022 році обсяг ПДФО зріс і склав 272,2 млрд грн, що становить 69,5% від загального обсягу податкових надходжень. Отже, податкові інструменти регулювання місцевих бюджетів відіграють ключову

роль у фінансовому забезпеченні територіальних громад, дозволяють збирати фінансові ресурси, необхідні для їхнього функціонування та розвитку.

Місцеві органи влади збирають різні податки, такі як податок на нерухомість, податок на землю, податок на доходи фізичних та юридичних осіб, податок на спадщину тощо. Сама ж держава може виділяти кошти місцевим бюджетам у вигляді трансфертів. Це можуть бути дотації або субвенції, які надаються з метою підтримки фінансової стійкості місцевих громад.

Рис. 3. Структура доходів місцевих бюджетів у 2022 році, млрд грн

Джерело: складено на основі [7]

З рисунку 3 бачимо, що податкові надходження – основне джерело наповнення місцевих бюджетів. Не менша роль відводиться і офіційним трансфертам, вони складають 137 млрд

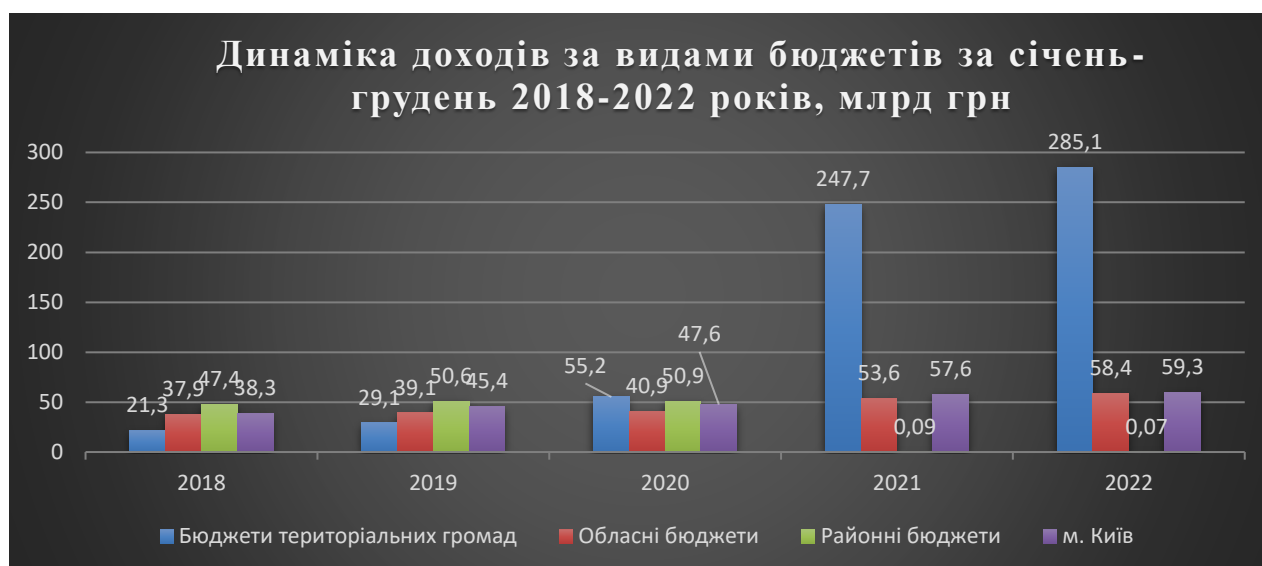
грн, і відповідно становлять 24,7% від загального обсягу доходів. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету без врахування трансфертів зображена на рисунку 4.

Рис. 4. Частка місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету (без трансфертів)
Джерело: складено на основі [7]

Проаналізуємо також динаміку доходів за видами бюджетів за січень-грудень 2018-2022 років (рис. 5). Лідером за доходами місцевих бюджетів є бюджети територіальних громад де

проводиться досить ефективна бюджетно-податкова політика та ставиться на ній досить вагомий акцент. Для обласних та районних бюджетів надходження є значно меншими.

Рис. 5. Динаміка доходів за видами бюджетів за січень-грудень 2018-2022 років, млрд грн
Джерело: складено на основі [7]

Війна має серйозний вплив на бюджетно-податкове регулювання територіальних громад в Україні. Наслідки воєнного конфлікту – зруйнована інфраструктура, втрата виробничих потужностей, зміна демографічного складу населення, економічна нестабільність та зниження доходів. Приріст надходжень до загального фонду у 2023 році проти січня 2022 року склав 21,8% або + 5

906,1 млн гривень. Не забезпечено приросту доходів по 5-ти областях – Луганській (-74,4%), Херсонській (-58,3%), Донецькій (-24,3%), Запорізькій (-23,6%), Харківській (-1,3%). Власне, через активні воєнні дії. Проаналізуємо стан бюджетів територіальних громад України станом на 2022 рік у деяких областях та розглянемо рейтинг громад за доходами та видатками.

Рис. 6. Рейтинг територіальних громад за доходами
Джерело: складено на основі [9]

Рис. 7. Рейтинг територіальних громад за видатками
Джерело: складено на основі [9]

З рис.6-7 простежуємо пряму пропорцію між доходами і видатками по територіальних громадах. Виняток становить лише Запорізька територіальна громада, видатки якої перевищуються видатки Криворізької територіальної громади. Гроші почали витрачати на щось стратегічно необхідне, а не лише на поточні видатки. Власне, військова агресія з боку РФ теж дала свій суттєвий вплив на дану ситуацію.

Варто зазначити, що основними завданнями, які очікується реалізувати в рамках функціонування територіальних громад в частині їх бюджетної децентралізації, є перегляд та визначення переліку власних та делегованих повноважень; розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування; перехід до системи цільових трансфертів, спрямованих на компенсацію видатків органів місцевого самоврядування в результаті реалізації ними делегованих функцій; запровадження максимального рівня прозорості використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування [10].

Існує досить багато проблемних питань бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад. Одні з них полягають у недостатності фінансових ресурсів для реалізації проектів та забезпечення потреб громади. Це може бути наслідком низьких податкових надходжень, обмежених можливостей залучення кредитних ресурсів або нерівномірного розподілу фінансових ресурсів між різними громадами. Деякі територіальні громади можуть бути залежними від трансфертів від держави і не мати достатньої фінансової самостійності. Нерівномірний розподіл

фінансових ресурсів між різними територіальними громадами може призводити до соціально-економічної нерівності. Проблема заборгованості територіальних громад може виникати через недостатність бюджетних коштів для виконання зобов'язань перед постачальниками, працівниками та іншими кредиторами. Неefективне використання бюджетних коштів та недостатня контроль за їх витратами можуть становити проблему для територіальних громад [11].

Подальша реалізація реформи бюджетної децентралізації та забезпечення ефективності механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку потребує розширення прав місцевих органів влади, зміцнення їх бюджетної самостійності та визначення відповідальності. Першочерговими кроками на нинішньому етапі мають стати, зокрема: внесення змін до Конституції України, передусім у частині децентралізації влади, тобто децентралізації повноважень органів виконавчої влади та передачі їх органам місцевого самоврядування. Їх суть полягає у чіткому розмежуванні повноважень органів місцевого самоврядування та держави, забезпеченні передачі функцій виконавчої влади від місцевих адміністрацій виконавчим органам рад відповідного рівня, забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами шляхом їх участі в загальнодержавних податках та компенсації їх витрат, якщо вони виникли внаслідок рішень органів державної влади [12].

Висновки. Отже, ефективне використання і розподіл

місцевих фінансів залежить від бюджетно-податкового регулювання, яке включає набір заходів, спрямованих на забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів, стимулювання економічного розвитку та поліпшення якості життя мешканців. Удосконалення механізму бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальних громад може включати ряд заходів та стратегій. А саме:

- Розширення податкової бази. Це допоможе сприяти розширенню податкової бази шляхом стимулювання розвитку бізнесу, привертання інвестицій та розширення галузей економіки. А також шляхом спрощення податкової системи, зменшення податкових тягарів для бізнесу та створення сприятливих умов для підприємництва.

- Покращення ефективності витрат. Варто здійснювати бюджетне планування з урахуванням пріоритетів

розвитку громади і забезпечувати ефективність витрат коштів. Важливо встановлювати контроль за виконанням бюджету та здійснювати фінансовий аудит для перевірки використання бюджетних коштів.

- Залучення громадськості. Необхідно включати громадськість у процес прийняття рішень щодо бюджету та розвитку громади. Забезпечувати прозорість в управлінні фінансами та залучати громадян до моніторингу виконання бюджету. Це сприятиме виявленню корупційних схем, підвищенню відповідальності та ефективності використання бюджетних коштів.

- Розвиток місцевих доходів. Пріоритетною метою є розвиток місцевих доходів шляхом стимулювання місцевого бізнесу, розвитку туризму, комунального господарства [13].

Список використаної літератури

1. Панасюк, О. М. Удосконалення механізму бюджетно-податкового регулювання розвитку територіальної громади (на прикладі Охтирської ОТГ) (Master's thesis, Сумський державний університет). 2022. С. 61.
2. Григоренко, В. О. Теоретичні основи бюджетно-податкового регулювання процесу формування фінансового потенціалу території. *Ефективна економіка*. 2013. №(2).
3. Тріпак М. М. Бюджетне регулювання в період трансформації міжбюджетних відносин / М. М. Тріпак, О. Й. Тимчук // Наукові записки. Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – №11. – 2002. – С. 67-70.
4. Кучінка, Т. В., Малець, С. С. Бюджетно-податкове регулювання, як форма управління кризовими процесами. *Науковий журнал «Інтернаука»*. 2016. Вип. 10.
5. Осадчук, С. Податкові інструменти для розвитку територіальних громад. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. №3(84), С. 234-238.
6. Сукач, О. М., Сарана, Л. А., & Гордієнко, Л. А. Податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна серія «Економічна»*. 2021. №(101), С. 68-78.
7. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. *Децентралізація: веб-сайт*. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16105>

8. Західна, О., & Петришин, Х. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2022. Вип. (4 (104)), С. 80-86.

9. Бюджети територіальних громад України. *Децентралізація*: веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14281>

10. Чинчик, А., Голубка, С., & палата України, Р. Податкові надходження бюджетів об'єднаних територіальних громад: теоретичний аналіз. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. Вип. №(3), С. 113-119.

11. Ренжеренко, К. С. Формування доходів місцевих бюджетів та резерви їх збільшення : випускна кваліфікаційна робота : 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" / К. С. Ренжеренко ; керівник роботи І. В. Садчикова ; НУ "Чернігівська політехніка", Кафедра фінансів, банківської справи та страхування. – Чернігів, 2022. – 96 с..

12. Петик, Л., Західна, О., & Дзебас, А. Вплив бюджетної децентралізації в Україні на місцеві бюджети. *Молодий вчений*. 2018. Вип. (2 (54)), С. 737-740.

13. Смолінська, С. Д., & Скидан, У. І. Стан фінансового забезпечення місцевих бюджетів. *Modern Economics*. 2022. Вип. №33. С. 110-116.